

במערב אין כל חדש

שלים — דדו, הגייג'י (ירוחם כהן, מי שהיה שלישי של יגאל אלון במלחמה) ואני. שתינו. שתינו הרבה. דדו עירבב סליבוניץ ועראק. הוא השתכר כלוט. בפלמ"ח שמו, כידוע. חלב.

בא הרגע כשהוא שאל את נפשו למות. הוא מיהר אל חדר-השירות. כשהוא נשען מדי פעם על הקיר («כדי לוודא שהקיר לא יפול» כפי שאמר הגייג'י). מיהרנו אחריו. הגענו לבית-השימוש. דדו נעל את עצמו באחד התאים, שמתוכו בקעו גניחות קורעות-לב.

הגייג'י (הוא נקרא כך מפני שהוא תימני שחור) חשש שמא יאנה לעצמו רעה, ניסה לשווא לפרוץ את הדלת. לבסוף הצליח להוציא משם בטובות, בדיברי שיכנוע, לפי שיטת הפלמ"ח. הוא לקח איתו הביתה. (השכרע סיפר לי הגייג'י כי נהג ב-4 בבוקר לתל-אביב, כי למחרת היום היתה לדרו ישיבה חשובה. הוא העלה אותו במאמץ רב לקומה הרביעית. השכיב אותו לישון שעה, הקים אותו והכריח אותו להתקלח. אשתו של דדו סיפרה כי המשיך להקיא עוד יומיים.)

מאז נתקלתי בו מדי פעם. אהבתי את האיש בשל אישיותו, שהיתה בה מידה רבה של צניעות וחוסר-הצטעעות. הוא היה איש תם-לב. שוחחני לא פעם. דיעותינו היו שונות (הוא היה יונג אופייני) אך היתה בינינו הסכמה לגבי דבר שהוא חשוב לי מכל בצידו הנפשי של מפקד: טוהר הנשק של צה"ל.

זכרונני שפעם, ימים מעטים אחרי מלחמת-ששת-הימים, נאמתי בכנסת על נושא זה. תחת לפרט את הדברים שקרו, הרחבתי את הדיבור על הדברים כפי שהם צריכים להיות. על הגישה שצריכה להיות לצה"ל למטרה-המלחמה. אחרי הישיבה ירד דדו מציצה-מכובדת, שם ישב בחברת כל האלופים עטורי-התהילה של המיל-חמה, לחץ את ידי ואמר: «תיארת בדיוק את צה"ל שאנחנו רוצים בו!» טוב שאינו רואה מה מתרחש עכשיו, מפנינו ועד האיינונים.

בראשית 1973, כאשר הפיל צה"ל מטוס-נוסעים לובי שחדר בלי כוונה לסיני, האשמתי את דדו בטעות טראגית בשיקול-הצעתי לו להתפטר. עשיתי זאת בנכוחותו. הוא ישב באת-הייעוץ בפאתי אולם-המליאה, מרחק כמה צעדים מדוכן הנואמים, והבטתי בעיניו בשעה שדיברתי. אחרי הנאום ירדתי ולחצתי את ידו. פגישתנו האחרונה היתה ביוזמתו. אחרי מלחמת-יום-הכיפורים. בוודאי עוד ייכתב הרבה על חלקו במיל-חמה זו (חלקו במחדלים שקדמו לה, חלקו במפלות ובניצחונות, קור-רוחו האגדתי בריגעייה-משבר, הפיכתו שעיר-לעזאזל למען טיהור גולדה ודין מאשמתם.)

אחרי אחד המאמרים שלי על המחזל המודיעיני הזמין אותי דדו לביתו ברמת-אביב, ובמשך ערב שלם גילה לי את העובדות. הוא סיפר לי מה היה מצוי בתיקי המודיעין. בימים רבים בשעות הגורליים שלפני-ההתקפה המצרית, מבלי ש-הדברים הובאו לידיעתו, כרמטכ"ל. לולא שמעתי את הדברים מפי דדו, הייתי מתקשה להאמין להם. הם לא ייאמנו. חבל שלא יכולתי אז — ואיני יכול גם כיום — לפרסמם.

דדו

מאז חי דדו בהרגשת-העוול. אומרים שאין אדם מת מלב שבור, וידוע ש-דדו מת מהתקלח אחרי שקפץ לבריכה קרה אחרי מישחק-טניס מאומץ. אך אני ידעתי — מאז אותו ערב במלון הירושלמי — כי מאחורי החזית החיילית הנוקשה של דדו פועם לב רגיש מאוד.

ביום-היעון השבועי, היה הקהל מורכב מצמרת אנשי הביטחון (רובם בדימוס, מיקצתם בשרות פעיל) ופרוץ פטורים. כאשר קמתי לדבר, התנצלתי שלא סימתי את חוקלי-מדי בבית-הספר היסודי ושלא הגעתי בצה"ל אלא לדרגת רב"ט. אך היתה הרגשה טובה. הסתכלתי בפני הנוכחים בשעת הדיון, והיתה לי הרגשה כי בפורום זה, לפחות, עדיין שלטת שפיות-הדעת. האווירה היתה הרבה יותר יוגת מכפי שציפיתי. אולי בהשראת התצלום שנשען על הקיר.

הודעה אישית

יש מצבים שבהם חייב אדם להודיע הודעה אישית. אני רוצה לעשות זאת עכשיו. הריני מודיע בזה, ומתחייב חגיגתי, שמן הרגע שבו יופסקו טיסות אל על בשבתות ובחגיגות ישראל, לא תדרוך כף-רגלי עוד במטוס של חברה זו. בעיני לא תהיה עוד חברה לאומית, נושאת דגל ישראל, אלא חברה פרטית של הליכוד ואגודת-ישראל. אין לי כל עניין להיעזר בשרותיהם של אלה. התחייבותי זו תהיה שרורה וקיימת גם אם — וכאשר — תימכר החברה לבני-החסות ה"פרטיים" של הליכוד, בארץ או בחו"ל. כל אליה-החן המתכוננים לעוט על הפגר של אל על, אחרי שהרבינים בגין ושפירא יצליחו לשחטה, מתבקשים לרשנם לפנייהם הודעה זו.

גישה האומרת שבשביל המנהיגים היתה זאת מלחמה למען האידיאולוגיה הנאצית, אך בשביל החיילים הקרביים היתה זאת מלחמה פשוטה למען המולדת, לא היה איכפת להם איך פרצה המלחמה ומדוע. היה איכפת להם להישרד, למלא את חובתם, להיות נאמנים לחברים בשעת-קרב, מבלי להיכנע לפחד ולעייפות. הם יכלו לפרוץ בכבי למראה הימאים הבריטיים השוחים בנפט

הנוצר, אחרי הטבעת אונייתם, ושאי-אפשר היה להושיעם. הצוללת לא יכלה לקחת שבויים. הסרט מרתק כתעודה המראה כיצד מתייחסים הגר-מנים של היום, בני החיילים של הרייך, אל מלחמת-העולם. אך הוא מרתק קודם כל כחוויה קולנועית מזעזעת. כאשר יוצאים הצופים מן האולם, הם ממש פותחים את פיהם לרווחה ושואפים אוויר במלוא הריאות. במשך ששתיים היה נדמה להם שהם נתנקים בצוללת הסרת-החצן.

נפשם של פליטים

עוד מילה — ואני מקווה אחרונה — על הטראומה הנוראה שבעקירת הפליטים בצפון-סיני. אם להאמין למתפנים היישובים בצפון-סיני, ליבם נשבר בקירבם כאשר נאלצו לנוש את הבתים שבנו. את האדמה שעבדו. גם תמות השלום המייוחד, זה היה מחיר נורא. גברים חסונים מיררו בכבי, חיילות נמסו בים של דמעות, אלוף-הפיקוד געה כתינוק בחיקו של רב.

בקיצור, זה היה איום. וכאן אני מבקש לעצור, לרגע, את הסרט ולהקפיא את התמונה. חושבים.

אם זה היה כליכך נורא — אם זה היה כליכך נורא אדמה שבו הכיית שורשים, גם אחרי שישבת שם פחות משבע שנים, גם אחרי שהתנחלת באדמה שיום קודם לכן היתה שייכת למישהו אחר, גם אחרי שקיבלת פיצויים בסכומים אגדתיים — ואם זאת היתה טראומה שלא תימחה לעולם — כי אז —

כי אז מה היו מדיה של הטראומה שעברה על פליטי 1948, שנאלצו לנוש בפחאומיות חטופה, תוך דקות, את בתיהם וכפריהם ואדמתם בסערת המלחמה, אחרי שישבו שם מדורי דורות. במשך 1300 ואולי 3000 שנה, והנמקים מאז במחנות-פליטים בתנאים בלתי-אנושיים, שלא קיבלו מעולם אף אגורה שחוקה אתה של פיצויים, שלא יכלו לחזור לבתיהם הקודמים ולחבריהם. אם אפשר למדוד טראומות — האם היחס הוא 1 ל-1000? 1 ל-100,000? 1 ל-1,000,000? ואם פליטי ימית, פליטים-דה-לוקס שנאלצו לעזוב אחרי 15 או 10 שנים, נשבעים שלעולם לא ישכחו, שלעולם לא יוותרו, שחזור יחזור כל עוד רוחם בס — איזה כוח יש לשבועתם של פליטי 1948 ופליטי 1967, שעזבו אחרי 1300 או 3000 שנה, והנשבעים שחזור יחזור? אם יש ללמוד משו מפרשת ימית, על טראומותיה האמיתיות והמפוברקות, הרי זה להבין לנפשם של פליטים.

תצלום על הקיר

הזמנתי השבוע להשתתף בדורשה במסגרת יום-היעון השנתי לזכר דדו, הוא רבי-אלוף דויד אלעזר ז"ל, בחסון לענונים איסטראטגיים באוניברסיטת תל-אביב. על הקיר נשען תצלום-ענק של דדו, ומדי פעם נדדה מחשבתי ונוכחתי באיש. בפעם הראשונה נזדמן לי להיפגש עימו בראשית שנות ה-50. איני זוכר לכבוד מה זה היה, אך איכשהו היינו שלושה ליד שולחן בבאר של מלון הנשיא בירי

כאשר שרפו הנאצים את הספרים, במדורה הגדולה של 1933, הנציח יומי-הקולנוע את קולו של יוהן גבלס, שקרא באכססאווה היסטורית את שמות הסופרים שספריהם הושלכו ללהבות. אחד השמות האלה היה רמארק.

אריק מאריה רמארק (שמו האמיתי היה קראמר. הוא הפך את האותיות של שמו כדי להעניק לו צליל מעניין יותר, צרפתי) נודע בעיקר בשל סיפרו הראשון, במערב אין כל חדש, שבו תיאר את חוויותיו של חייל קרבי בחזית-המערב במלחמת-העולם הראשונה. לדעתי, ספר זה מתאר את החוויה הקרבת — של כל הקרבות, בכל המלחמות — בנאמנות רבה מכל ספר אחר שקראתי. הוא עשה עלי רושם כביר. שני הספרים שלי על המלחמה, בשדות פלשת והצד השני של המטבע, נכתבו במידה רבה בהשפעת הסינגון של ספר זה.

הנאצים ראו בו את אחד הספרים הפאציפיסטיים המתועבים ביותר, כאשר הונצה הספר בטרט, שהפך קלאסי, אירגון גבלס מהומות-רחוב ממושכות בברלין, ומנע את ההצגה בכוח.

הספר כתוב כולו בגוף ראשון. הגיבור הוא צעיר, תלמיד בבית-ספר יכון, שכל כיתתו צעדה ישר ובמלוכד מבית-הספר אל לישכת-הגיוס והתנדבה למלחמה. כולם נהרגו, כמובן.

הגיבור מתאר את חוויותיו בחזית לאורך 287 עמודים. בעמוד מס' 288 מתח הסופר קו, ומתחתי רשם: «הוא נפל באוקטובר 1918, ביום שהיה כה שקט ושליי בחזית כולה. עד כי ההודעה היומית של הצבא הצטמצמה במישפט אחד: במערב לא קרה כל דבר חדש שיש לדווח עליו.»

לאחרונה אני נזכר במישפט זה מדי יום, כאשר אני רואה בטלוויזיה את פניה המשוממת של הקריינית, המודיעה בקול שיגרת שנהרגה נערה בת 12 או צעיר בן 15 מיריותיהם של החיילים שירו באוויר. אחרי זה באה תחזית מזג-האוויר. בנדה המערבית אין כל חדש.

המעטים מתחת

לפני המים

רוחו של רמארק אופפת גם את הסרט הגרמני הצוללת, שראיתי השבוע.

הזו סרט גדוש-פעולה, המתאר את עלילות הצוות של צוללת גרמנית במלחמת-העולם השני. יש בו כל היסודות של החוויה הקרבת לעיני רמארק: חוסר-התחלת של החייל הקרבי, היודע כי אין לו כמעט סיכוי להישרד; המיפגש בין אנשי-הקרב השתקניים ובין גיבורי-העורף; השופעים אימרות-שפר פטריוטיות (ובמיקרה זה נאציות); אהות-הגברים בין החיילים עצמם. יש כאן הרומנטיקה הסמוייה של הקרב, המהולה בפאציפיות ציוני — תערובת מסוכנת למדי, כי הנפש הצעירה של הקורא או הצופה עלולה להתרשם דווקא מכוח-המשיכה של אהות-הלוחמים, תחת להתרשם מן הוועה המתמשכת של חווית-המוות.

קומץ של טיטי-קרב הציל את אנגליון בימי «הקרב על בריטניה», כאשר אמר עליהם וינסטון צ'רצ'יל כי «מעולם לא היו כהים כה רבים כה הרבה לכה מעטים» בצד הגרמני, היו הגיבורים האמיתיים קומץ אנשי-הצוללות. הם היו הנשק היחיד של הגרמנים אשר עלול היה להכריע את ה-מלחמה לטובתם. למרבה המזל הבינו זאת הגרמנים מאוחר מדי.

התגובה של הצופה ה-ישראלי מעניינת. הוא מז'דה גיבורי הסרט ומקווה להצלחם, תוך שהוא כמעט שוכח שניצחון ה-צוללות היה מביא לניצחוננו של אדולף היטלר, של ה-רייך השלישי, של משמיד-היהודים. קל לשכח זאת, כי הגיבור הראשי של ה-סרט, הקפטן הצעיר והעייף (יורגן פרושנר), מתואר כמי

הקפטן

ששונא את הפוליטיקה ואת הנאצים. הוא משימך את היטלר וגרינג ומנגן בפספיון. בריגני-רגיעה, שיר-אהבה צרפתי ושיר-מלחמה בריטי ממלחמת-העולם הראשונה. ארוכה הדרך לטיפ-ארי. לא תצלמו של היטלר תלוי על קיר פינת-הקפטן, אלא תמונתו של הרב-אדמירל קארל דניץ, מפקד צי-הצוללות, (שירש את מקומו של היטלר בימים האחרונים של הרייך, ערב הכניעה). מפציצי-הסרט ביקשו, כנראה, להתרחק עוד יותר מן הרייך, ולכן הביאו גירסה המדוברת באנגלית בלתי-מובנת, בעלת מיבטא גרמני עבה, תחת להביא את הגירסה הגרמנית המקורית. אני שונא DUBBING-IN, החלפת הפסקול, ובעיני נהו נוהג ברבארי שאין לסבול אותו בארץ.

הצופה הישראלי מקבל כאן, באופן בלתי-מודע, את הגישה הגרמנית הדורערכת אל מלחמת-העולם השני: את